

CHO'LPON LIRIKASI TALQINLARI

Abdilakimov Dilruxjon, O'zbekiston Milliy universiteti "O'zbek adabiyotshunosligi" kafedrasida tayanch doktoranti

INTERPRETATIONS OF CHULPAN LYRICS

Abdilakimov Dilruxzhan, base doktorant of the Department of Uzbek literary studies of the National University of Uzbekistan

ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЛИРИКИ ЧУЛПАНА

Абдилакимов Дилрухжон, базовый докторант кафедры "Узбекское литературоведение" Национального университета Узбекистана

Annotatsiya: *Jadid adabiyoti namoyandasi Cho'lpon she'riyatida milliy istiqloq motivlari tahlilga tortilgan va ijodining zamonaviy o'zbek adabiyoti rivojiga qo'shgan hissasi tadqiq etilgan.*

Kalit so'zlar: *jadid, jadid adabiyoti, mumtoz adabiyot, yangi o'zbek adabiyoti, Naim Karimov, Cho'lpon.*

Abstract: *In the poetry of Cholpon, a representative of Jadid literature, the motives of national independence are analyzed and the contribution of their work to the development of modern Uzbek literature is studied.*

Key words: *Jadid, Jadid literature, classic literature, new Uzbek literature, Naim Karimov, Cholpon.*

Аннотация: *В поэзии Чулпана, представителя джадидской литературы, анализируются мотивы национальной независимости и изучается вклад его творчества в развитие современной узбекской литературы.*

Ключевые слова: *джадид, джадидская литература, классическая литература, новая узбекская литература, Наим Каримов, Чулпан.*

KIRISH: Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon ijodi adabiyot ahlining doim e'tibor markazida bo'lgan. Uning yangicha poetik obrazlar, hech bir ijodkorni takrorlamaydigan ohorli talqinlar, yoniq milliy ruh bilan sug'orilgan she'riyati nazm osmonida tong yulduzi yanglig' charaqlagani, bu yulduz shu'lasini o'sha davrning barcha shoir-u adiblarini birday hayratga solgani sir emas. Biroq, shoir ijodiga bo'lgan munosabat e'tirofdan e'tirozga, yuksak baholardan siyosiy ayb taqashga, buyuk iste'dod egasini mahv etishga qadar og'ir, iztirobli yo'lni bosib o'tgani ham, afsuski, ayni haqiqatdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI: 1922-yilda o'zbek she'riyatidagi ilk to'plamlardan biri, "O'zbek yosh shoirlari" kitobi e'lon qilindi. Bu

to'plamda Cho'lponning 1919-1921-yillarda yozilgan ijod namunalari o'n uchta she'ri berilgan ("Suyg'on chog'larda", "Go'zal", "Xayoli", "Zarafshon", "Qalandar ishq", "Tabiatka", "Uyqu", "Bokuga Sharq quriltoyiga ketkanda", "Parcha", "Yorug' yulduzga", "Sharq nuri", "O'zbek qizi")¹. Cho'lpon she'rlari 25-60-sahifalardan joy olgan. Bu ham Cho'lponning o'z davrida o'ziga xos o'rin tutganligidan dalolat beradi. Cho'lpon "Uyg'onish" (1922), "Buloqlar" (1923), "Tong sirlari" (1926) va "Soz" (1935) she'riy to'plamlarini e'lon qildi. Uning e'lon qilingan har bir asari zamondoshlarini bee'tibor qoldirmadi. Ammo, shoir ijodiga zamondoshlari tomonidan yozilgan taqrizlarda siyosiylikka berilish hollari ko'p uchraydi.

<https://orcid.org/0009-0007-2859-4401>

e-mail:

adilruxjon@gmail.com

¹ Шарафиддинов О. Яна олдим созимни. –Тошкент.; Adabiyot va san'at, 1991. Б. 10.

TAHLIL VA NATIJALAR. “Cho‘lpon o‘rtoq keyingi davrlardagi o‘zbek shoirlaridan eng oldingisi va chin ma‘nosi bilan shoir deb atalishga loyiq bo‘lganidan, uning she‘rlarini chin adabiyot va she‘r ko‘zi bilan tekshirish va tahlil qilishga yaraydir”². Ana shu sababdan Mustaqillikning ilk yillaridan uning ijodini o‘rganish yangi bosqichga ko‘tarildi. Uning ijodini o‘rganishga kirishgan olimlardan birinchisi akademik Naim Karimov bo‘ldi. Munaqqidning Cho‘lpon hayoti va ijodiga oid o‘ndan ortiq maqola, ikkita monografiya va “Cho‘lpon” ma‘rifiy romanini yozgan. Bu ishlar o‘zbek cho‘lponshunosligi taraqqiyotiga salmoqli hissa bo‘lib qo‘shildi. Ushbu tadqiqotlarida munaqqid “chin yurak va his shoiri”³ning lirik asarlari tahliliga ham katta ahamiyat qaratgan.

Munaqqid Shoirning “Qizil bayroq” she‘rini tahlil etar ekan, bu she‘rga aytilgan umumiy fikrlardan ko‘p ham uzoq ketmaydi. Bu she‘rning nomi ham sovetlar bayrog‘ini esga solganidanmi, ko‘pincha munaqqidlar bu she‘rda sovetlar jo‘shib kuylanganligi, Cho‘lpon inqilobning dastlabki yillarida unga katta umid bilan qaraganiga ishonishadi. Naim Karimov ham o‘z fikrlarini qisqa qilib: “Bu Cho‘lpon va Oktyabr degan mavzuni yoritishda asosiy dalil bo‘lib xizmat qiladi”⁴, – deya bayon qiladi. Ammo bu qarashlarning ayrimlari olim faoliyatining keyingi davriga kelib ozroq o‘zgargan⁵. Jadidlar 1917-yil fevral inqilobini quvonch bilan kutub olganlar. Cho‘lpon “Nazokat” gazetasida e‘lon qilgan “O‘zbek yoshlarina” she‘rida bu tarixiy voqeadan mamnun bo‘lib, yosh yurtdoshlarini xalq manfaati yo‘lida xizmat qilishga chaqirdi va bu narsalarni faxrli yumush deb bildi:

Millat uchun ishlaysizlar. Bu sizlarga saodat,

Millat uchun hech tinmasdan mehnat qilish na rohat.

Cho‘lpon haqiqatan bu tarixiy voqeani katta quvonch bilan kutib olgan. Bu davrdagi hamma ziyolilar ham bu voqeaga katta umid bilan qaraganlar. Bu voqea o‘zbek xalqiga ozodlik va erkinlik olib keladi, degan umid ularning

voqelikka real qarashlariga to‘sqinlik qilgan. Ammo, Turkiston muxtoriyatining qonga botirilishi hammasi xomxayol ekanini isbotladi. O‘lkada boshlangan vayronagarchiliklar shoir qo‘liga qalam tutqazdi:

Ko‘m-ko‘k, go‘zal o‘tloqlaring bosilg‘on,
Ustlarida na poda bor, na yilqi.
Podachilar qaysi dorga osilgan?
Ot kishnashi, qo‘y ma‘rashi o‘rniga
Oh, yig‘i, bu nega?

Ko‘pgina cho‘lponshunoslar “Buzulgan o‘lkaga” she‘rini turlicha nuqtayi nazarlardan kelib chiqib, turlicha tahlil qilganliklarini kuzatish mumkin. Ammo, bu qarashlarning deyarli hammasida ham bu she‘rni o‘sha davr ijtimoiy-siyosiy hayoti bilan bog‘lab tahlil qilish yaqqol namoyon bo‘lishini ko‘ramiz. Naim Karimov ham shu nuqtayi nazardan baholaydi: “U bu she‘rda o‘lkada ro‘y bergan dahshatlarni buyuk jasorat bilan tasvirladi”⁶. Munaqqid bunday mavzudagi she‘rning o‘sha davrda yozilishi va e‘lon qilishni jasorat deb baholashi, aynan ijtimoiy-siyosiy hayot bilan bog‘laganligini anglatadi. Munaqqid ta‘kidlagandek, she‘r o‘lkada yuz bergan dahshatlarni aks ettirgan. Ammo, hamma gap uni qanday ifoda etishda. Cho‘lpon she‘rda so‘roq gaplardan foydalangan. Bu gap ma‘nosini yana kuchaytirish uchun xizmat qilmoqda. O‘tloqqa nisbatan sifatlashlarning birdan ortiq qo‘llanishi ham she‘r ta‘sirchanligini oshirishga xizmat qilgan. “Bu nega?” lirik qahramon bularning barchasini biladi, ammo sabablarni ochiq aytib bo‘lmaydi. Shuning uchun shoir o‘quvchiga savol bilan murojaat qilib, yuraklarni larzaga keltira olgan. Keyingi so‘roqlarga javob izlagan lirik qahramon: “Javob yo‘qmi ko‘klardan-da, yerdan-da, Xarob bo‘lgan eldan-da” deya fig‘on qiladi. Bu misralar o‘sha vaqtda nafaqat o‘tloqlar, balki elning ham xarob bo‘lganining ochiq ifodasi edi. Munaqqid Cho‘lpon she‘riyatidagi poetik obrazlarga e‘tibor qaratadi, G‘arb va Sharq qarama-qarshiligiga alohida to‘xtaladi. Shoirning “boylik va to‘qlikdan

² Чўлпон ва танқид // мақолалар тўплами (Нашрга тайёрловчи: Баҳодир Карим) – Т.: Adabiyot jamg‘armasi, 2004. – Б. 12.

³ Чўлпон ва танқид // мақолалар тўплами (Нашрга тайёрловчи: Баҳодир Карим) – Т.: Adabiyot jamg‘armasi, 2004. – Б. 12.

⁴ Каримов Н. Абдулхамид Сулаймон ўғли Чўлпон. – Тошкент: Фан, 1991.

– Б. 43

⁵ Bu haqda qarang: Karimov N. Чўлпон. – Тошкент: Шарк, 2003.

⁶ Karimov N. Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon.-T.: Fan, 1991. B.46.

yorilay degan G'arbiga umid ko'zlarini tikishidan" maqsad Oktyabr to'ntarilishidan keyin boshqa xalqlarga ham shunday bir yorug'lik kelishiga ishonish edi. Bu she'r tahlili jarayonida munaqqid shoirning siyosiy kayfiyatini ham yoritishga harakat qiladi. Cho'lponning Oktyabr inqilobiga hech qanday g'arazli kayfiyatda bo'lmaganligini alohida ta'kidlab o'tadi. Munaqqid keltirgan ma'lumotlar bilan tanishgan o'quvchi she'rning asl mohiyatini oson anglaydi. Aynan shunday ma'lumotlar bilan tahlil qilish Naim Karimovning tahlil usuli bo'lib, bu yaxshi natijalar beradi. "Men va boshqalar" she'rini tahlil qilarkan, uning mavzusi bugungi kunda ham dolzarb ekanini aytadi. Yana asosiy e'tibor mavzuga qaratiladi. She'rda lirik qahramon o'zbek qizi. "Men" va "boshqa" qarshilantirishi orqali o'zbek qizlarining ayanchli taqdiri juda ta'sirli ochib berilgan. Lirik qahramon tilidan aytilgan "Kuyum bor... uni-da devorlar tinglar" jumalari o'zbek qizlarining to'rt devor ichida mahkuma ekanliklarining lirik ifodasidir. Munaqqidning: "Bizning adabiyotimiz yaqin-yaqingacha bugungi hayotni emas, balki uning o'rnida barpo etilajak ertangi hayotni aks ettirib keldi. Bu yo'l bilan u kitobxonni yangi ishlarga ilhomlantirgandek bo'ldi. Amalda esa, u kitobxonni aldadi. Cho'lpon bugungi jarohatlarni yashirish emas, davolash lozim, degan aqidaga amal qildi. Shuning uchun ham uning asarlarida tasvirlangan haqiqat sotsialistik realizm adabiyotiga ko'nikkan kitobxon uchun dahshatli bo'lib tuyulishi tabiiy"⁷, – degan so'zlari ham fikrimizni isbotlashga xizmat qiladi. Bugungi kun haqiqati Cho'lponni ham cho'chitgan. Ammo, u ertangi kunga, ertangi kun yaxshi bo'lishiga ishongan. Keyingi o'rinda Cho'lpon ijodining eng yaxshi namunalaridan bo'lgan, o'z davrida eng ko'p e'tirozlarga sabab bo'lgan "Xalq" she'ri tahlil qilinadi. She'rda shoirning shunday tazyiq, huquqsizlik va xo'rlashlarga indamay chidab kelayotgan xalq haqida bunday fikrlarni aytishini munaqqid romantiklik emas, aksincha, xalqning yashirin imkoniyatlari, uning qonida bilinar-bilinmas tovlangan kurash cho'g'i bilan bog'liqligini to'g'ri baholay olgan. She'rda Cho'lponning so'z qo'llash mahorati to'la namoyon bo'lgan, desak mubolag'a bo'lmas. Xalq so'zining ritmik takrori musiqiylikni

va ta'sirchanlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Bu she'r ma'lum ma'noda mustamlakachilarni ogohlantiruvchi qo'ng'iroq bo'lib yangradi. Lirik qahramon shoirning o'zi ekanligi so'nggi ikki misradan ma'lum bo'ladi:

"Butun kuchni xalq ichidan olaylik,
Quchoq ochiib xalq ichiga boraylik".

"Cho'lpon xalq bag'rida yashiringan kuchni ana shu tarzda ziyrak nigohi bilan ko'rdi. U ayni paytda ham xalqdan madad olish, ham unga rahnamo bo'lish zarurligini sezdi. Cho'lpon o'zbek she'riyatining nozik va nafis sadolarga boy, go'zal va shaffof tuyg'ular uzra g'unchalagan hayot chechaklarini kuylovchi bir rubobi edi. Ammo davr undan kishan va miltiq ovozlarni o'zbek she'riyatiga olib kirishni, shu kishanlar orqasida kechayotgan oshkora va pinhona kurashni ifodalashni taqozo etdi"⁸. Bu fikrlarda Cho'lpon ham o'zi istab davrning dolzarb masalalarini kuylamagani, u ham o'ynoqi, jo'shqin she'rlar yozishi mumkinligi, ammo davr va muhit bunga yo'l bermaganini bilib olamiz. Chunki Cho'lpon o'z xalqining ayanchli ahvolini ko'rib, jim qarab tura olmaydigan ijodkorlardan edi. Munaqqid "Xalq" she'ri tahlilida davom etarkan, "Shoirning xalqqa yaqinlashuvidan murod-maqsadi uning haqiqiy ozodlikka, farovonlikka va yuksak ilm-madaniyatga erishuvida unga ko'maklashish, shu ma'noda unga munosib farzand bo'lish edi", – degan fikrlarni aytib o'tadi. Chindan ham xalq she'ri xalq dardi bilan yongan yurakdan otilib chiqqan bir ijod namunasidir. "Go'zal" she'riga to'xtalarkan, bunda ilohiy dilbar kuylanganini aytadi. "Bu she'rda har bir so'z, har bir tovush o'zidan dilbar ohanglar taratadi", – degan yuksak baho beradi. Bugungi kunda ham sevib o'qib kelinayotgan bu she'rda shoirning tabiat hodisalaridan ajoyib badiiylik yarata olganligiga qoyil qolish kerak. Munaqqid she'rdan parchalar keltirib, har bir qismga alohida to'xtaladi. She'rning lirik syujeti haqida gapirib, bu syujetni sevgi tuyg'usining nafis harakati deb baholaydi. Shoir butun she'r davomida madh etilayotgan go'zal haqida aniq ma'lumot bermaydi. Aynan shundan kelib chiqib, munaqqid she'rda xayoliy go'zal kuylangani, u oshiqdan uzoqda bo'lgan yulduz, oy-quyoshga tenglashtirish sabablarini ham aynan shu qarashdan kelib chiqib

⁷ Karimov N. Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon.-T.: Fan, 1991. B. 47.

⁸ Karimov N. Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon.-T.: Fan, 1991. B. 49.

baholaganini ko‘ramiz. Sababi, munaqqidning fikricha, go‘zalni qo‘l yetmas narsaga qiyos qilishini ham aynan ushbu fikr isboti sifatida keltiradi. Cho‘lpon lirikasiga umumiy qilib baho berarkan, Naim Karimov: “Umuman, u o‘z lirikasida hamisha nafislikka intiladi. Nafosatni lirikaning asosiy mezon deb biladi”, – degan haqli fikrlarni aytib o‘tadi. Cho‘lpon she‘rlarlariga uning zamondoshlari ham yuksak baho berishgan. Umuman, Cho‘lpon asarlari zamonaviy adabiyotshunoslik talablariga ham to‘la mos keladigan asarlardir. Buni bugungi kunda Cho‘lpon ijodiga oid tadqiqotlar ham isbotlab bermoqda. Kitobda tahlil qilingan yana bir she‘r “Sezgi” deb nomlangan sevgi mavzusida nihoyatda go‘zal she‘rdir. Bu she‘rdan parcha keltirib, takrorlar ko‘p uchrashini, ammo bu takrorlar kamchilik emas, aksincha, badiiy bo‘yoq ekanligini, bu takrorlar mavzuga aloqador emasdek ko‘rinsa-da, aslida shoir ishqining kutilmaganda paydo bo‘lganligini ifodalash uchun ishlatilganini ta‘kidlaydi. Ba‘zi o‘rinlarda leksik takrorlar ma‘no kuchaytirishga xizmat qilgan. “So‘nggi misradagi “bog‘lab olib, bog‘lab olib” ifodalanishi yor sochlarining lirik qahramon tuyg‘ularini bir emas, bir necha marotaba o‘rab olganini, demak, uning sevgi domidan xalos bo‘lishi mahol ekanligini anglatadi”⁹. Ritorik takrorlar ko‘p hollarda badiiyatga xizmat qiladi. Bu fikrlarni davom ettirib, muallif: “Shoir Sharq axloq-odobiga rioya qilgan holda she‘rda lirik qahramonning parivash chehraga bo‘lgan muhabbatini yalang‘och so‘zlar va tuyg‘ular orqali emas, balki nozik poetik detallar yordamida ifodalaydi:

Ko‘zlarimni men tikib qoldim, tikib qoldim unga,
Lola gullarni ekib qoldim, ekib qoldim unga.
Toza umidni tutib qoldim, tutib qoldim unga,
Chunki men ko‘rdim, ko‘rib qoldim keraklik belgini.

Bu parchaga berilgan ta‘rif hech bir izohga muhtoj emas, nazarimizda. She‘rda qo‘llangan poetik takrorlar, ma‘no nozikliklari nihoyatda to‘g‘ri aniqlangan. Munaqqid Cho‘lpon ijodi uchun xarakterli bo‘lmagan, tamomila Shekspirona ruhda yozilgan deya quyidagi parchani keltiradi:

Bir tutam sochlaring mening qo‘limda,
G‘ijimlab o‘paymi, yo tarab ochay.

⁹ Karimov N. Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon.-T.: Fan, 1991. B.51.

“Sir” deb saqlaganing mening qo‘ynimda,

“Sir” deb saqlayinmi yo yelga sochay.

Bu she‘r katta kuch bilan tasvirlanadi, deya shoir tasvir mahoratini yuqori baholaydi va Shekspir ijodiga qiyoslaydi. Ammo, she‘r uch banddan tashkil topgani aytiladi-yu, muallifning o‘zi uni ikki qismga bo‘lganligi haqida gapirilmaydi. Munaqqid she‘rda chaqmoq yanglig‘ chaqnagan tuyg‘ularga yolg‘on sevgini sabab qilib ko‘rsatadi. Shoir yolg‘on sevgidan nafratlanish bilan barobar, pok va samimiy sevgini ham ulug‘laganini, bu yo‘sindagi she‘r avval hech uchramasa-da, bu ham shoir mahoratidan deb biladi. Munaqqid shoir yashagan davrdagi ijtimoiy-siyosiy hayotni hisobga olib Cho‘lponda she‘rlari ustida qayta ishlash imkoniyati har doim ham bo‘lavermaganini aytib, uni “badihago‘y shoir” deya ta‘riflaydi. Shunday bo‘lishiga qaramay, durdona asarlar yarata olganligiga urg‘u beradi. Munaqqidning bu fikrlarini “Cho‘lpon” ma‘rifiy romanida keltirilgan dalillar ham quvvatlaydi. Munaqqid Cho‘lpon ijodini katta ijtimoiy hodisa sifatida baholaydi. Shoir ijodining uchta asosiy xususiyati haqida gapirib: “U she‘riyatni xalqqa, uning hayotiga, qalbiga, iztiroblari, azoblari, orzu va umidlaridan iborat ruhiy olamiga yaqinlashtirgan. Bu Cho‘lpon she‘riyatiga xos birinchi xususiyatdir. Ikkinchi xususiyat shundaki, u nozik qalb va nozik ta‘b shoir sifatida tuyg‘uning, hissiyotning she‘riy asardagi kuchini benihoya oshirdi. Va nihoyat, uchunchi xususiyat shuki, Cho‘lpon o‘zbek she‘riyatida yangi vaznning mustahkam o‘rin olishiga, uning yangi janr va shakllar bilan boyishiga, uning tilini soflash, soddalashtirish va yorqinlashtirish ishiga katta hissa qo‘shdi”¹⁰. Cho‘lponning o‘zbek she‘riyatining yangilanishidagi xizmatlari nihoyatda katta bo‘ldi. Sodda va xalqqa yaqin til bilan ijod qilib, yangi-yangi tasviriy vositalar bilan o‘zbek she‘riyatining boyishiga xizmat qildi.

Naim Karimovning shoir lirikasiga bag‘ishlangan yana bir risolasi “Istiqlolni uyg‘otgan shoir” deb nomlanadi. Bu risolaning o‘ziga xos xarakterli tomoni Cho‘lpon hayoti va ijodi, shaxsiyati, ba‘zi she‘rlarining yozilishiga asos bo‘lgan voqea va shaxslar bilan munosabati talqin etilgan hamda davr o‘zgarishlari va og‘ir qismatiga

¹⁰ Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008. – B. 208.

oid masalalar tahlil etilgan. Risolaning “Madadkor ruh” va “Ustoz izidan” deb nomlangan qismlarida Cho‘lponning istiqloq g‘oyalari singdirilgan she‘rlarining biografik va g‘oyaviy motivi talqin etilgan. Sharq xalqlari qurultoyi 1920-yil sentyabrida Bokuda bo‘lib o‘tadi. Shu munosabat bilan yozilgan “Ulug‘ yo‘lda”, “Yorug‘ yulduzga” kabi she‘rlarida ilgari surilgan istiqloq g‘oyalari chuqur tahlil qilingan. Munaqqid bu risolada ham shoir iste‘dodi yuqori ekanligi, ammo davr uning bu imkoniyatlarini to‘la yuzaga chiqarishiga imkon bermaganligini takidlaydi. “Undan kapalaklar, inja tuyg‘ulari, ruhiy qadriyatlar to‘g‘risida emas, balki Hurriyat uchun, istiqloq uchun, milliy taraqqiyot uchun kurash bilan bog‘liq mavzularda yozishni taqozo etdi”¹¹. Bu fikrlardan ko‘rinib turibdiki, Naim Karimov Cho‘lpon iste‘dodini yuqori baholaydi va u o‘zini to‘la namoyon qilolmagan, deb hisoblaydi. Davr uning ijod erkiga har doim to‘sqinlik qilgan. “Yong‘in” she‘rini tahlil qilish barobarida munaqqid Cho‘lponning oktyabr to‘ntarishidan keyingi voqealarga shoir munosabatini ochib berishga harakat qiladi. Munaqqidning ta‘kidlashicha, bu tipdagi she‘rlar XX asrning 20-yillariga xos bo‘lgan davr manzaralarini, Turkiston xalqlari hayotini haqqoniy aks ettiruvchi asosiy manbalar bo‘lib qolmoqda. Naim Karimov risola davomida Cho‘lponni hassos shoir va go‘zallik shaydosi bo‘lgan oshiq sifatida poetiklashgan siymosini yaratadi. Bularni biz shoirning shu davrda yozilgan “Qizlarning daftariga”, “Kleopatra”, “Shu kunda”, “Ketganingda”, “Aldanish” kabi she‘rlarining tahlili orqali bilib olamiz. Munaqqid “Qizarish” she‘rini tahlil qilar ekan, bu she‘rning harbiy hastaxonada yozilgani, Cho‘lponni ko‘rgali kelgan Obida ruhiyatidagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Cho‘lpon Toshkentga qaytganidan so‘ng “Shu kunda” she‘rini yozadi. Bu she‘rda Cho‘lponning Obidaga bo‘lgan sof va samimiy sevgisining ayanchli taqdiridan hikoya qilishi ochib beriladi. Risolada bu ikki she‘rning yozilish tarixi batafsil tahlil qilinganidan so‘ng, bu ayanchli sevgi fojialaridan hikoya qiluvchi “Ketdingmi” nomli she‘r tahlili beriladi. Munaqqid she‘rlarni xronologik tartibda berganligi ham diqqatga sazovor.

¹¹ Каримов Н. Истиқлоқли уйғотган шоир. – Т.: Маънавият, 2000. – Б. 80.

Akademik Naim Karimovning Cho‘lpon ijodiga bag‘ishlangan yirik ishlaridan biri 2019-yili e‘lon qilingan “Uch buyuk siymo” nomli kitobi bo‘lib, bu kitob uch katta qismdan iborat. Har biri bir ijodkor (Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek) ijodiga bag‘ishlangandir. Bu kitobning ikkinchi qismi Cho‘lpon ijodiga bag‘ishlangan bo‘lib, kitobning 179-293-betlaridan o‘rin egallagan. Bu kitobda Cho‘lponning nasri, dramasi, lirikasi alohida-alohida tahlilga tortilganini ko‘rishimiz mumkin. Kitob bir biridan alohida bo‘lgan maqolalardan tuzilgan. “Cho‘lpon va XX asr she‘riyati” deb nomlangan qismida Cho‘lponning juda talabchan va yangilikka o‘ch bo‘lganligini takidlaydi. Fikrining isboti sifatida esa Cho‘lponning “Bir xil, bir xil, bir xil, Ko‘ngil boshqa narsa – yangilik qidiradir”, degan fikrlarini keltiradi. Maqola davomida shu savolga munaqqid javob topa oladi. Bizning fikrimizcha, agarda Cho‘lponda adabiy muhitdan qoniqmaslik hissi bo‘lmaganda, ehtimol bugun biz uni o‘qimayotgan bo‘larmidik. Aynan shu yangilikka urinish, san‘atni sevish, xalqi uchun qayg‘urish unga bir zum ham tinchlik bermadi va natijada Cho‘lpon – Cho‘lpon bo‘lib shakllandi. Munaqqid shoir she‘riy to‘plamlari va vaqtli matbuotda e‘lon qilingan she‘rlarining umumiy sonini 300 taga ham yetmasligini aytadi. “Bu she‘rlarning hammasi ham bir xil baland saviyada emas. Shu sanoqda she‘rlarning uchdan bir qismigina katta badiiy qimmatga ega”¹². Eng iste‘dodli ijodkor ham o‘xshamagan asar yozib qo‘yishi, aksincha, eng no‘noq ijodkor ijodida ham eng nodir asarlar yaralib qolishi mumkinligi tabiiy hodisadir. Ammo Cho‘lpon ijodidagi “o‘xshamagan” asarlar shoirning salohiyatsizligidan emas, balki davr va muhit talablarini ifodalash maqsadida yuzaga kelgan. Munaqqid shoir ijodiga zamondosh kitobxonning “yaxshi hamki Cho‘lpon va uning she‘riyati bor. Ularsiz bizning ko‘zimiz ochilmagan bo‘lardi”, degan fikrlarini keltirib o‘tadi. Bunday ijodkor adabiy muhitga ta‘sir qilmasdan qolmasligi aniq. Munaqqid Cho‘lpon an‘analaridan foydalanishni besh bosqichga bo‘ladi:

1. Cho‘lpon hayot bo‘lgan 20-yillar.
2. Cho‘lpon xalq dushmani deb e‘lon qilingan 30-50-yillar.

¹² Каримов Н. Уч буюк сиймо. – Тошкент: MUMTOZ SO‘Z, 2019. – Б. 261.

3. “Xrushchevcha iliqlik” deb atalgan 60-yillar.

4. Sovet jamiyatidagi demokratik o‘zgarishlar davri bo‘lgan 70-80-yillar.

5. Mustaqillik davri¹³.

Shu mulohazalardan kelib chiqib munaqqid Cho‘lponning o‘zbek she‘riyatiga ta’siri, o‘zidan keyingi ko‘pgina ijodkorlarga ta’siri haqida gapiradi. Oybek adabiyot olamiga Cho‘lponning sodiq izdoshi sifatida kirib kelganligini ta’kidlaydi.

XULOSA. Cho‘lpon lirikasi zamonaviy o‘zbek she‘riyatining “tong yulduzi” bo‘lib porladi. Bu yorug‘ yulduz ko‘plab insonlar qalbini nurlantirti, yo‘lini yoritdi. Uning ijodining jonkuyar tadqiqotchilaridan biri Naim Karimov bo‘ldi. Cho‘lponshunoslikka oid 10 dan ortiq maqola, 4 ta

kitob yaratdi. Bu tadqiqotlar cho‘lponshunoslikda nihoyatda qimmatli manbalar bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimov N. Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon.-T.: Fan, 1991. B. 84

2. Шарафиддинов О. Яна олдим созимни. – Тошкент.; Adabiyot va san‘at 1991. B. 178.

3. Каримов Н. Истиқлолни уйғотган шоир. – Т.: Маънавият, 2000. – Б. 88.

4. Каримов Н. Чўлпон. – Тошкент: Шарқ, 2003. 464.

5. Чўлпон ва танқид // мақолалар тўплами (Нашрга тайёрловчи: Баҳодир Карим) – Т.: Adabiyot jamg‘armasi, 2004. – Б. 12.

6. Каримов Н. Уч буюк сиймо. – Тошкент: MUMTOZ SO‘Z, 2019. – Б. 361.

¹³ Каримов Н. XX аср адабиёти манзаралари. – Тошкент: O‘zbekiston, 2008. – Б. 208.